

Kamola ERKINBOYEVA,

Tayanch doktorant, Namangan davlat universiteti, Namangan, O'zbekiston

E-mail:erkinboyevakamola43@gmail.com

PhD U.Ulasheva taqrizi asosida

“O‘QISH SAVODXONLIGI” DARSALARIDA O‘QUVCHILARNING IJTIMOY-KREATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Annotatsiya

Maqolada boshlang'ich sinf "O'qish savodxonligi" darslarida o'quvchilarning ijtimoiy-kreativ kompetensiyasini rivojlantirish muammosi nazariy-metodologik jihatdan tahlil qilinadi. Tizimli, kompetensiyaviy, sotsiokultural va faoliyatga yo'naltirilgan yondashuvlar, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, pedagogik modellashirish hamda umumlashtirish metodlari qo'llanildi. Kompetensiyaning motivatsion-aksiologik, kognitiv-intepretativ, kommunikativ-kooperativ, kreativ-transformativ va refleksiv-baholash komponentlari aniqlashtirildi. Matn va topshiriqlarni ijtimoiy muammo hamda ko'p nuqtai nazarlilik asosida tanlash, kichik guruhda ijobiy o'zaro bog'liqlik va individual mas'uliyatni uyg'unlashtirish, dalillovchi dialogni qo'llab-quvvatlash, xavfsiz kreativ muhit yaratish hamda mezonli formativ baholashdan iborat pedagogik shartlar tizimi asoslandi. Matnga tayangan hamkorlikdagi ijodiy faoliyat sikli va diagnostik mezonlar taklif etildi.

Kalit so'zlar: O'qish savodxonligi, ijtimoiy-kreativ kompetensiya, hamkorlikda o'qitish, kichik guruh, dialogik ta'lim, matniy dalil, kreativ topshiriq, formativ baholash.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-КРЕАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ

Аннотация

В статье теоретико-методологически анализируется развитие социально-креативной компетенции учащихся начальных классов на уроках читательской грамотности. Использованы системный, компетентностный, социокультурный и деятельностный подходы, сравнительный и контент-анализ, педагогическое моделирование и обобщение. Уточнены мотивационно-аксиологический, когнитивно-интерпретационный, коммуникативно-кооперативный, креативно-трансформативный и рефлексивно-оценочный компоненты компетенции. Обоснованы педагогические условия: отбор социально проблемных и многопозиционных текстов и заданий; сочетание позитивной взаимозависимости с индивидуальной ответственностью в малой группе; поддержка аргументированного диалога; психологически безопасная творческая среда; критериальноеформативное оценивание. Предложены цикл совместной творческой деятельности на основе текста и диагностические критерии.

Ключевые слова: Читательская грамотность, социально-креативная компетенция, кооперативное обучение, малая группа, диалогическое обучение, текстовое доказательство, творческое задание, формативное оценивание.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING PUPILS' SOCIAL-CREATIVE COMPETENCE IN READING LITERACY LESSONS

Annotation

The article theoretically and methodologically analyses the development of primary pupils' social-creative competence in reading literacy lessons. Systemic, competency-based, sociocultural and activity-oriented approaches, comparative and content analysis, pedagogical modelling, and generalisation were employed. The motivational-axiological, cognitive-interpretive, communicative-cooperative, creative-transformative, and reflective-evaluative components are clarified. The study substantiates a system of pedagogical conditions: selecting socially problematic, multi-perspective texts and tasks; combining positive interdependence with individual accountability in small groups; scaffolding evidence-based dialogue; creating a psychologically safe creative environment; and applying criterion-referenced formative assessment. A cycle of text-based collaborative creative activity and diagnostic criteria are proposed.

Key words: Reading literacy, social-creative competence, cooperative learning, small group, dialogic teaching, textual evidence, creative task, formative assessment.

Kirish. Zamonaviy ta'lim natijasi o'quvchining tayyor axborotni takrorlashi bilan emas, uni tushunishi, baholashi, boshqalar bilan muhokama qilishi va yangi vaziyatda mas'uliyatli qo'llashi bilan belgilanadi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'lim oluvchining qobiliyatlarini rivojlantirish va sifatli ta'lim uchun zarur sharoit yaratish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan [1]. Maktab ta'limini rivojlantirish milliy dasturida esa kompetensiyaviy yondashuv, Milliy o'quv dasturini tatbiq etish va bilimni hayotiy vaziyatlarda qo'llashga alohida e'tibor qaratilgan [2]. Milliy o'quv dasturi ona tili va o'qish savodxonligi ta'limini matnni anglash, axborotni izlash, talqin qilish, munosabat bildirish va kommunikativ vaziyatda til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanishga yo'naltiradi [3].

PIRLS 2026 o'qish savodxonligini turli shakldagi matnlardan ma'no qurish, o'rganish va kitobxonlar hamjamiyatida

ishtirok etish qobiliyati sifatida talqin qilib, axborotni topish, xulosa chiqarish, talqin va integratsiya qilish, mazmun hamda matn unsurlarini baholash jarayonlarini qamrab oladi [4]. PISA doirasida ham o'qish savodxonligi shaxsning maqsadiga erishish, salohiyatini rivojlantirish va jamiyatda ishtirok etish uchun matnni tushunish, qo'llash, baholash hamda refleksiya qilish qobiliyati sifatida izohlanadi [5]. Demak, o'qish individual kognitiv harakat bilan cheklanmay, turli talqinlarni sinash, dalil almashish va o'qilgan mazmunni ijtimoiy qarorga aylantirish imkonini beradigan kommunikativ faoliyatdir.

Amaldagi dars amaliyotida o'qish savodxonligi ko'pincha matnni qayta hikoyalash, tayyor javobni topish va yagona xulosani o'zlashtirish bilan chegaralanadi. Kichik guruh ayrim hollarda faqat tashkiliy shakl bo'lib, ma'no almashinuvi, dalillarni qiyoslash va umumiy g'oyani qayta qurish mexanizmi yetarlicha

loyihalanmaydi. Natijada o'quvchi matnni tushunsa ham o'z talqinini asoslash, o'zga pozitsiyani qabul qilish va ijtimoiy ahamiyatli yangi yechim yaratishda qiynaladi. Kreativlikni noodatiy javoblar soni, hamkorlikni esa faqat yakuniy mahsulot bilan baholash individual hissa va g'oyaning muloqotda o'zgarishini ochib bermaydi. Mazkur ziddiyat o'qish savodxonligi, hamkorlik va kreativlikni yagona kompetensiyaviy tizimda o'rganishni talab qiladi.

Muallif yondashuviga ko'ra, ijtimoiy-kreativ kompetensiya tayyor bilimga qo'shiladigan alohida ko'nikma emas, balki matnni birgalikda talqin qilishda shakllanadigan integrativ ta'lim natijasidir. Yondashuv markazidagi "Matn – dalillovchi dialog – hamkorlikdagi transformatsiya – refleksiv baholash" mantiqida matn muammo va dalillar maydonini beradi, dialog talqinlar munosabatini ochadi, transformatsiya mazmunini yangi ijtimoiy yechimga aylantiradi, refleksiya esa faoliyatni takomillashtiradi. Bunday darsda kichik guruh topshiriq taqsimoti vositasi emas, fikr eshitiladigan, dalil orqali qayta ko'riladigan va umumiy mahsulotga singdiriladigan rivojlantiruvchi mikromuhitdir. Mualliflik yondashuvining yangiligi o'qishning kognitiv jarayonlarini kreativ mahsulot va ijtimoiy mas'uliyat bilan yagona didaktik siklda bog'lash, natijani dialog, individual hissa hamda refleksiyadagi o'zgarishlar orqali baholashda namoyon bo'ladi.

Maqolaning maqsadi "O'qish savodxonligi" darslarida o'quvchilarning ijtimoiy-kreativ kompetensiyasi tuzilmasini aniqlashtirish va uni rivojlantiruvchi pedagogik shart-sharoitlarni asoslashdir. Tadqiqot obyekti boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini rivojlantirish jarayoni, predmeti esa matnga tayangan kichik guruhli hamkorlik, dalillovchi dialog, kreativ topshiriq va formativ baholash mexanizmlaridir. Ilmiy farazga ko'ra, guruhli ish ijobiy o'zaro bog'liqlik, individual mas'uliyat, ko'p nuqtai nazarlilik, matniy dalillash, g'oyani birgalikda yaratish va refleksiv takomillashtirish asosida loyihalansa, o'qish savodxonligi bilan ijtimoiy kreativlik o'zaro kuchayuvchi yaxlit natijaga aylanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Kreativlik ilmiy adabiyotlarda yangilik va maqsadga muvofiqlik birligi sifatida tavsiflanadi [6]. O'qish darsida bu mezon o'quvchining noodatiy, ammo matn mazmuni va ijtimoiy vaziyatga mos talqin yoki yechim yaratishini talab qiladi. R. Beghetto va J. Kaufmann "Mini-c" konsepsiyasi o'quvchi tomonidan yaratilgan shaxsan yangi va mazmunli talqinlarni ta'limiy kreativlikning muhim ko'rinishi deb izohlaydi [7]. V. Glăveanuning "Besh A" modeli esa kreativlikni subyekt, harakat, artefakt, auditoriya va muhit imkoniyatlari o'zaro aloqasida ko'radi [8]. Shuning uchun ijtimoiy-kreativlik o'quvchining tug'ma individual sifati emas, yangicha fikr tug'ilishi, eshitilishi, dalillanishi va takomillashtirishi uchun maxsus loyihalangan faoliyat natijasidir.

L.S. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasiga ko'ra, yuqori psixik funksiyalar dastlab ijtimoiy o'zaro ta'sirda, keyinchalik individual faoliyatda tarkib topadi [9]. Kichik guruh rivojlantiruvchi vositaga aylanishi uchun o'quvchilar bir-birining javobini takrorlamasdan savol berishi, tushuntirish talab qilishi, dalillarni solishtirishi va umumiy xulosani qayta qurishi zarur. D. Johnson va R. Johnson kooperativ ta'limni ijobiy o'zaro bog'liqlik, individual hisobdorlik, qo'llab-quvvatlovchi muloqot, ijtimoiy ko'nikma va guruh refleksiyasi bilan bog'laydi [10]. R. Slavin guruh maqsadi individual mas'uliyat bilan uyg'unlashmasa, kuchli o'quvchi barcha ishni bajarishi yoki umumiy baho ayrim a'zolarining sustligini yashirishini ko'rsatadi [11].

R. Gilliesning tadqiqotlar sharhi puxta tuzilgan hamkorlik tushuntirish, savol qo'yish, ijtimoiylashuv va yuqori darajadagi fikrlashni qo'llab-quvvatlashini, natija o'qituvchining guruh jarayonini loyihalashiga bog'liqligini ko'rsatadi [12]. A. Palincsar va A. Brownning o'zaro o'qitish modelida bashorat qilish, savol tuzish, aniqlashtirish va umumlashtirish strategiyalari navbatma-navbat boshqariladigan dialogda o'zlashtiriladi [13]. P. Murphy va hammualliflar meta-tahlilida matn muhokamasi, ayniqsa o'quvchi

nutqi, izoh, asoslash va tengdosh fikriga javob berish ulushi yuqori bo'lgan dialoglar tushunishni chuqurlashtirishi aniqlangan [14].

R.K. Sawyer va S. DeZutter "taqsimlangan kreativlik" orqali ijodiy natija hamkorlikdagi real vaqt muloqotida bosqichma-bosqich yuzaga kelishini asoslaydi [15]. Demak, guruh mahsulotini baholashda faqat yakuniy matn yoki yechim emas, g'oyaning kim tomonidan boshlanganligi, qanday davom ettirilgani, qaysi dalil bilan o'zgartirilgani va umumiy mualliflikka qay darajada erishilgani ham kuzatilishi kerak. Adabiyotlar tahlili o'qish savodxonligi, kooperativ ta'lim va kreativlik o'rtasidagi bog'lanish mavjudligini ko'rsatsa-da, ularni boshlang'ich sinf darsida yagona ijtimoiy-kreativ kompetensiya modeli sifatida integratsiyalash zarur.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot nazariy-metodologik xususiyatga ega. Tizimli yondashuv kompetensiyani motiv, bilim, harakat, munosabat va refleksiya birligi; kompetensiyaviy yondashuv real yoki modellashtirilgan vaziyatda samarali harakat; sotsiokultural yondashuv ma'no va yangilikning o'zaro ta'sirda qurilishi; faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv esa kompetensiyaning amaliy hamkorlikda rivojlanishi sifatida talqin qilish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, pedagogik modellashtirish va umumlashtirish metodlari asosida o'qish savodxonligi, kreativlik, kooperativ va dialogik ta'limga oid nazariyalardagi umumiy mexanizmlar ajratildi.

Tahlil va natijalar. Ijtimoiy-kreativ kompetensiya o'quvchining matnni anglash jarayonida boshqalar bilan mas'uliyatli muloqotga kirishishi, turli nuqtai nazarlarni muvofiqlashtirishi, ijtimoiy muammoga matniy dalillar asosida turli, yangi va maqbul g'oyalar yaratishi, ularni guruh bilan baholashi va takomillashtirishi imkonini beradigan integrativ sifat sifatida ta'riflandi. Uning motivatsion-aksiologik komponenti o'qishga, yangilikka va o'zga fikrga ochiqlikni; kognitiv-interpretativ komponent axborotni topish, xulosa chiqarish, talqin va baholashni; kommunikativ-kooperativ komponent tinglash, dalillash, kelishmovchilikni konstruktiv boshqarish va mas'uliyatni; kreativ-transformativ komponent muqobil g'oya, yangi bog'lanish va maqbul mahsulot yaratishni; refleksiv-baholash komponent esa mezonli tahlil va takomillashtirishni qamrab oladi.

Kompetensiyaning rivojlanishi o'quv materiallari va topshiriq yaratadigan didaktik imkoniyatga bog'liq. Tahlilga ko'ra, matn ijtimoiy mazmunlilik, ko'p nuqtai nazarlilik va ochiq yechimlilikka ega bo'lgandagina o'quvchi tayyor xulosadan mustaqil talqinga o'tadi. Badiiy matndagi axloqiy tanlov, adolat yoki mas'uliyat, axborot matnidagi manba ishonchligi muhokamaga tayanch bo'la oladi. "Qahramon to'g'ri ish qildimi?" savoli "Qarorni ikki nuqtai nazardan baholang, har biriga matndan dalil toping va tomonlar manfaatini hisobga olgan yangi yechim yarating" tarzida tuzilsa, tushunish, perspektiva olish va kreativ muammo yechish birlashadi. Ochiq vazifa chegarasiz fantaziyaiga aylanmasligi uchun matniy dalil, yechim mezonini va aniq ijtimoiy adresat bilan tartibga solinishi zarur.

Ijtimoiy mazmunli topshiriqning ta'siri guruh munosabatlari to'g'ri loyihalanmaguncha yuzaga kelmaydi. Shu sababli kichik guruhdagi ijobiy o'zaro bog'liqlik individual mas'uliyat bilan uyg'unlashishi muhim tahliliy xulosadir. To'rt kishilik guruhda dalil topuvchi, muqobil pozitsiyani aniqlovchi, g'oyalarni bog'lovchi va mezon asosida tekshiruvchi vazifalar taqsimlanishi mumkin, rollarning almashishi esa doimiy yetakchi yoki kuzatuvchi holatini cheklaydi. Guruh javobidan oldingi mustaqil fikrlash va muhokamadan keyingi individual chiqish har bir o'quvchining kognitiv hissasini ko'rinadigan qiladi. Bunday tuzilishda guruh bir bolaning o'rniga fikrlamaydi, balki har bir a'zoning imkoniyatini umumiy ma'no yaratishda kengaytiradi.

Tashkiliy o'zaro bog'liqlik mazmunli hamkorlikka dialog sifati orqali aylanadi. Dalillovchi muloqotda o'quvchi faol tinglash, aniqlashtirish, matndan asos keltirish, boshqa fikrning kuchli tomonini tan olish va taklifni muloyim ilgari surishni o'rganadi. "Men bu fikrni ... jumla bilan bog'layman", "Sizing g'oyangizga

... jihatni qo'shaman" kabi nutq qoliplari nutqiy ishonchi past bolalarning teng ishtirokini ta'minlaydi. O'qituvchi jarayonni dastlab modellashtirib, tayanchlarni bosqichma-bosqich qisqartiradi. Haddan tashqari ssenariylashtirish kreativlikni, mutlaqo erkin suhbat esa dalillilik va teng ishtirokni susaytirishi mumkinligi pedagogik yordamning moslashuvchan bo'lishini talab etadi.

Dalillovchi muloqotning kreativ izlanishga aylanishi psixologik xavfsiz va inklyuziv muhitga bog'liq. Noodatiy savol yoki dastlab mukammal bo'lmagan taklif jazolansa, o'quvchi stereotip javobni tanlaydi va guruhdagi g'oyaviy xilma-xillik qisqaradi. Shu bois muhokama g'oya muallifiga emas, uning asosiga qaratilishi, o'quvchiga sukut vaqti, tayanch so'z, rasm yoki qisqa yozuv orqali hissa qo'shish imkoniyati berilishi kerak. Divergent bosqichda g'oyalarni erta rad etmaslik variantlarni kengaytirsa, konvergent bosqichda ularni yangilik, matnga moslik, adolatlilik va amalga oshirish imkoniyati bo'yicha solishtirish ijtimoiy maqbul qarorni yuzaga keltiradi. Demak, kreativ muhit ko'p variant aytishni emas, dalillangan va foydali yechim yaratishni ta'minlaydi.

G'oya va guruh mahsulotining rivojlanish dinamikasi mezonli formativ baholash orqali aniqlanadi. Formativ baholash o'quv maqsadi, mavjud holat va keyingi qadam o'rtasidagi masofani qisqartiruvchi qayta aloqa sifatida qaraladi [16]. Baholash matni tushunish, dalilning mosligi, fikrlar xilma-xilligi va originalligi, yechimning foydaliligi, boshqalar g'oyasini rivojlantirish, teng ishtirok hamda refleksiyaning bog'liq mezonlar sifatida qamrab olishi lozim. Guruh dialogi kuzatuvi, kreativ mahsulot, individual chiqish va o'zaro baholashni qiyoslash reproduktiv-adaptiv, situativ-produktiv hamda tashabbuskor-transformativ darajalarni farqlashga yordam beradi. Bunday baholash yakuniy javob bilan cheklanmay, g'oyaning o'zgarishi va o'quvchining keyingi rivojlanish qadamin ham ko'rsatadi.

Taklif etilayotgan didaktik siklda o'quvchi avval matnni mustaqil idrok etib dastlabki pozitsiyasini belgilaydi; guruh aniq va

yashirin ma'nolarni tekshirib dalillar bazasini yaratadi; muammo turli nuqtai nazardan ko'rib muqobil g'oyalar ishlab chiqiladi; g'oyalar mezon asosida birlashtirilib umumiy mahsulotga aylantiriladi; taqdimot va qayta aloqadan so'ng mahsulot hamda individual qarash takomillashtiriladi. Siklning samarasi o'qishning chuqurlashuvi, faol tinglash va umumiy javobgarlik, shuningdek, o'quvchining o'z g'oyasini yaratish va qayta ishlashga ishonchi ortishida namoyon bo'lishi kutiladi. Ijtimoiy sustkashlik individual javob, dominantlik navbat qoidasi, dalilsiz fantaziya matnga qaytish, soxta yakdillik esa muqobil pozitsiyani majburiy ko'rib chiqish orqali cheklanadi.

Xulosa va takliflar. Nazariy tahlil ijtimoiy-kreativ kompetensiyani rivojlantirish matni tushunish, o'zga pozitsiyani anglash, dalillovchi dialog, hamkorlikdagi g'oya yaratish, ijtimoiy maqbul yechimni tanlash va refleksiv takomillashtirishni yagona jarayonga birlashtirish ekanini ko'rsatdi. Buning uchun ijtimoiy muammoli va ko'p pozitsiyali matn-topshiriqlar, ijobiy o'zaro bog'liqlik va individual mas'uliyat, dialogik skaffolding, xavfsiz kreativ muhit hamda mezonli formativ baholash o'zaro uyg'un qo'llanishi zarur. Ushbu shartlardan bittasining yetishmasligi guruh ishini dalilsiz suhbatga, kreativ vazifani mazmunsiz fantaziya yoki umumiy bahoni ayrim o'quvchilar faoliyatsizligini yashiruvchi vositaga aylantirishi mumkin.

Amaliyotda o'qituvchiga ochiq topshiriqni matniy dalil, aniq mezon va ijtimoiy adresat bilan chegaralash, guruh rollarini almashtirish, muhokamadan oldin va keyin individual javobni saqlash, divergent hamda konvergent bosqichlarni ajratish tavsiya etiladi. Keyingi tadqiqotlarda modelni 3–4-sinflarda tajribasinozdan o'tkazish, indikatorlarning validligi va ishonchiligidini tekshirish, turli guruh tarkibi hamda skaffolding darajasining ta'sirini qiyoslash lozim. Miqdoriy natijalar guruh dialogi, o'quvchi mahsulotining o'zgarish tarixi va individual refleksiyaning sifat tahlili bilan to'ldirilgandagina kompetensiya rivoji har tomonlama baholanadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, O'RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr. URL: <https://lex.uz/docs/-5013007>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF-134-son "2022–2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/-6008663>
3. Respublika ta'lim markazi. Umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturi: Ona tili (1–11-sinf). – Toshkent, 2021.
4. von Davier M., Kennedy A. (eds.). PIRLS 2026 Assessment Frameworks. – Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, 2024.
5. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2019. DOI: 10.1787/b25efab8-en.
6. Runco M.A., Jaeger G.J. The Standard Definition of Creativity // Creativity Research Journal. – 2012. – Vol. 24, No. 1. – P. 92–96. DOI: 10.1080/10400419.2012.650092.
7. Beghetto R.A., Kaufman J.C. Toward a Broader Conception of Creativity: A Case for "mini-c" Creativity // Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts. – 2007. – Vol. 1, No. 2. – P. 73–79. DOI: 10.1037/1931-3896.1.2.73.
8. Glăveanu V.P. Rewriting the Language of Creativity: The Five A's Framework // Review of General Psychology. – 2013. – Vol. 17, No. 1. – P. 69–81. DOI: 10.1037/a0029528.
9. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes / eds. M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, E. Souberman. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
10. Johnson D.W., Johnson R.T. An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning // Educational Researcher. – 2009. – Vol. 38, No. 5. – P. 365–379. DOI: 10.3102/0013189X09339057.
11. Slavin R.E. Cooperative Learning and Academic Achievement: Why Does Groupwork Work? // Anales de Psicología. – 2014. – Vol. 30, No. 3. – P. 785–791. DOI: 10.6018/analesps.30.3.201201.
12. Gillies R.M. Cooperative Learning: Review of Research and Practice // Australian Journal of Teacher Education. – 2016. – Vol. 41, No. 3. – P. 39–54. DOI: 10.14221/ajte.2016v41n3.3.
13. Palincsar A.S., Brown A.L. Reciprocal Teaching of Comprehension-Fostering and Comprehension-Monitoring Activities // Cognition and Instruction. – 1984. – Vol. 1, No. 2. – P. 117–175. DOI: 10.1207/s1532690xci0102_1.
14. Murphy P.K., Wilkinson I.A.G., Soter A.O., Hennessey M.N., Alexander J.F. Examining the Effects of Classroom Discussion on Students' Comprehension of Text: A Meta-Analysis // Journal of Educational Psychology. – 2009. – Vol. 101, No. 3. – P. 740–764. DOI: 10.1037/a0015576.
15. Sawyer R.K., DeZutter S. Distributed Creativity: How Collective Creations Emerge from Collaboration // Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts. – 2009. – Vol. 3, No. 2. – P. 81–92. DOI: 10.1037/a0013282.
16. Black P., Wiliam D. Developing the Theory of Formative Assessment // Educational Assessment, Evaluation and Accountability. – 2009. – Vol. 21, No. 1. – P. 5–31. DOI: 10.1007/s11092-008-9068-5.